

UDK 821.163.42.09:050

821.112.2.09:050

Izvorni znanstveni članak

Primljen: 9. IX. 2004.

Prihvaćen za tisak: 16. IX. 2005.

IVAN PEDERIN

Sveučilište u Zadru

Odjel za njemački jezik i književnost

Obala kralja Petra Krešimira IV, 2, HR – 23000 Zadar

ULOGA NJEMAČKE KNJIŽEVNOSTI U BORBAMA STARIH I MLADIH U "VIENCU"

Vienac je bez sumnje najvažnije poduzeće u svih pet stoljeća hrvatske književnosti, važan i zbog toga što je u tom časopisu nastao i razvio se hrvatski realizam, pače su i podrazdoblja realizma sukladna smjenama urednika. Potkraj stoljeća počinje kriza realizma, točnije s pojavom Bartola Inhofa kao urednika, što je sukladno njemačkoj književnosti koja prema periodizaciji Fritza Martinija zatvara realizam s godinom 1898., a to je kraj djelovanja Theodora Fontanea. Kriza realizma manifestira se u borbama Starih i Mladih koje su zahvatile *Vienac*. *Vienac* tu krizu nije nadišao, već se ugasio 1903., a ta je godina i inače burna u hrvatskoj politici i znači novo razdoblje uopće. Prvi urednik tog razdoblja bio je Bartol Inhof koji je pokušao usmjeriti *Vienac* prema moderni. Nije uspio, naslijedio ga je Jovan Hranilović, a onda su se urednici počeli brzo smjenjivati jedan za drugim do konačnog gašenja časopisa. U ovom drugom razdoblju raspale su se raspre Starih i Mladih u kojima je njemačka književnost odigrala zamjetnu ulogu. *Vienac* je bio deklarativno protiv njemačke književnosti ne zbog antigermanizma, već zato što su Šenoa i njegovi prehodnici željeli suzbiti čitanje njemačkih knjiga da bi stvorili hrvatsko čitateljstvo. U tome su donekle i uspjeli. Osim toga hrvatski pisci nisu željeli primati europske književnosti preko njemačkih prijevoda, odatle neprestani zahtjevi da uređivanje valja orijentirati prema francuskoj i ruskoj književnosti. Za urednika Vjekoslava Klaića prijevodi njemačke književnosti gotovo su posve presahli u *Viencu*, ali se polemičari Starih i Mladih pozivaju na njemačku književnost u svojim rasprama očigledno što su tu književnost najbolje poznavali, a preko nje su nazirali stilska preslojavanja u europskim književnostima toga doba.

KLJUČNE RIJEČI: *Vienac*, njemačka književnost, urednici, realizam, moderna

Bartol Inhof (3. listopada 1896. - 11. veljače 1899.)

Bartol Inhof je dobio u ruke časopis potkraj 1896. u doba koje naoko nije pokazivalo znakove dubljih previranja. Zato je i orijentacija *Vienca* ostala naoko ista (što se deklarativno izjavljuje u pozivu na pretplatu *Vienčevim prijateljima* (28, 1896, str. 640).¹ Inhof je, kao Pasarić, objavio najviše priloga iz francuske književnosti. Međutim, u informativnom prilogu pojavljuju se značajna nova imena, i to u književnosti. U prilogu "O Paulu Verlaineu i simbolistima" Ladislav Polić (29, 1897, str. 386-389) izvješćuje o ovom pjesniku, koji je te godine umro, pa o Stéphane Mallarméu. Pisac ne zna točno opisati bit i smisao simbolizma: *Mogli bismo reći da su to mlađi ljudi, pjesnici pjesama s čudnovatim natpisima, koji treba da znamenuju nešto drugo no što kazuju, a kad tamo ne kazuju ništa.* Tako je Polić pokušao izraziti želju simbolista da se odvoje od riječi kao jedinice značenja i anegdoticnosti u pjesništvu. Drugi značajni i čisto informativni prilog Nikole Andrića "Cyrano de Bergerac" (30, 1898, br.47-51), pa prva informativna studija o Stendhalu Artura Grada (29, 1897, str. 26-28). O Gabriele d'Annunziu izvijestio je Dinko Politeo (30, 1898, str. 10-11, 26-28) opisujući ga kao stjegonošu latinskog preporoda na temelju klasične starine i ostajući neodlučan u pitanjima odnosa politike i pjesništva.

Inhof se, dakle, trudi prikazati francuski simbolizam, sve ako i ne može uvrstiti sve priloge pisaca koji ga zaista razumiju, a neki su od njih kao Politeo, kasnije pristali uz Stare. No Inhof je i onda, kad je uvrštavao prikaze starijih francuskih pjesnika kao što je to prikaz Ivana Krnica ("François Villon, pjesnik i pustaija" (30, 1898, str. 495-496, 511-512), sklon stanovitom držanju kojim će se literat isticati u životu, pa u ovom prilogu možemo zapravo vidjeti početak hrvatske boheme.

Inhof je, dakle, nastavljaajući Pasarićev stil uređivanja uvrštavao sve više priloga o simbolistima i to iz pera pisaca koji su kasnije bili na strani Mladih.² No, on je uvrstio i Krnicov prijevod eseja Maxa Nordaua "Stéphane Mallarmé" (30, 1898, str. 638-639) u kojem se autor izruguje ovom pjesniku sa konzervativnih stajališta.

Za razliku od Pasarića u prijevodnom dijelu ruske književnosti Inhof je objavio više prijevoda Čehovljevih pripovijetki i kratkih priča, a ponešto i od Turgenjeva. Zanimljiva je suzdržanost pisca prema L. N. Tolstoju, ne u pogledu uvrštavanja prijevoda, nego u informativnom prikazu Stjepana Iljića "Lav Tolstoj u intimnom životu" (29, 1897, str. 551-552, 566-567), u kojem se pisac zadržava na životopisnim pojedinostima. Za Inhofa, inače se opaža, bar teorijski, odvratanje od ruskog romana. M. Dežman u recenziji djela Janka Leskovara "Propali dvori" (9, 1897, str. 448-452) kaže da su se naši pisci povelili za ruskim opisujući okolinu i zanemarujući psihološke analize s etičkim tendencijama, koje je sada otkrio Janko Leskovar oslanjajući se na Paula Bourgeta i njegov psihološki roman.

¹ Da bi se izbjeglo bujanje bilježaka reference iz *Vienca* ne idu u bilješku, već se u zagradama kratko navodi godište, godina i stranica.

² Nevenka Košutić Brozović, "Francuske književne pobude u časopisima hrvatske moderne", *Rad JAZU*, 355, 1969, str. 443.

Nešto je porastao broj priloga o engleskoj i američkoj književnosti, to su prilozi o Charlesu Dickensu, Thomasu Hardyju, pa Marku Twainu i dr. ponajviše iz pera jedinog relatora prema tim književnostima Vladoja Dukata. No, ti prilozi u časopisu ipak ostaju dosta osamljeni.

Svi ovi prilozi, pa i prilozi o francuskim simbolistima, nisu od osobitog značenja za razvitak hrvatske moderne, jer ne pokazuju da bi naši pisci shvatili bit suvremenih pokreta u književnosti. Austrijski uzori djelovali su jače.

PRVI SUKOB I STARIH I MLADIH I POBUDE IZ BEČA

Hrvatski pisci toga doba poznavali su znanost i filozofiju prilično dobro. Tako je na pr. M. Suknić u prilogu "O estetskoj mašti" (29, 1897, br. 35-41) pokušavajući odrediti maštu kao pojam, pošao od Kanta, Schillerovih spisa iz estetike, Wilhelma von Humboldta, Leibniza, Hegela i F. Th. Vischera. No, ovaj spis, koji pokazuje prilično dobro poznavanje njemačke filozofije, nije od osobitog značenja za modernu jer Suknić u njemu pokušava maštu napraviti nekim sredstvom kojim će se književnost osloboditi stvarnosti i opisivanja okoline i privesti estetskom uživanju. Početkom moderne u časopisu, a s tim i početkom borbe Starih i Mladih, može se smatrati prilog Ive Pilara pod naslovom "Secesija" (30, 1898, br. 33-39). On je najprije dao povijest pokreta koji je počeo 1890. u Parizu, kad se Puvis de Chavanne sa svojom skupinom slikara odvojio na *Champs Elisées* i osnovao *Champs de Mars*. Naziv secesija nastaje prema *secessio plebis* u doba političkih borbi u starom Rimu, i to u Münchenu kad su se slikari predvođeni Franzom Stückom odvojili od *Glaspalasta* i osnovali *Kunstgemeinschaft*. I napokon 1897. secesija stiže u Beč, a baš u ovom prilogu Ivo Pilar napada dotadašnje anegdoticno slikarstvo koje opisuje vojničke parade, bitke i pokoje krvavo umorstvo iz povijesti. Ovakav prilog pojavio se u doba kad je diskusija o secesiji počela brošurama Franje Kuhača Kocha *Anarkija u hrvatskoj književnosti i umjetnosti* (1898). Inhof ga je uvrstio oprezno, dodavši u listku da ona nije izraz uvjerenja uredništva, nego samog pisca, koji nije pristalica secesije ("Secesija", *Listak*, 30, 1898, str. 544). No, ovakvo odbacivanje dotadašnje umjetnosti raspalilo je duhove, pa je mirni i inače obrazrivi Franjo Marković ustao protiv Pilara poput nekog Ilije tradicionalističke književnosti i održao "Predavanje u izložbi društva hrvatskih umjetnika" (31, 1899, br. 7-9) u kojem je preporučio mladim slikarima da ukrašavaju crkve i slikaju krajolike naše obale. Tako je sukob Starih i Mladih u časopisu počeo s Inhofom koji je pokazao sposobnost da kao urednik igra ulogu arbitra.

NJEMAČKE POBUDE U VIENČEVOJ LIJEPOJ KNJIŽEVNOSTI

Dezintegracija realizma nastavlja se s pripovjetkom K. Š. Gjalskoga "Mors" (29, 1897, br. 4-11) koja spada u njegova djela okultističkog sadržaja poput "Nokturna" ili "Sna doktora Mišića". Pa ipak, ta pripovijetka prikazuje i neke novine. Za razliku od većine dotadašnjih pripovijedaka ovog pisca koje su ambijentirane u Zagrebu ili Zagorju, ova pripovijetka zbiva se između Zagreba i Opatije u kozmopolitskom ozračju bogatog austro-ugarskog ljetovališta. Lik glavnog junaka Radovana Petrovića, koji u tom svijetu propada, nije lik kojim

Gjalski želi optužiti tuđince, nego lik junaka srodnog junaku postrealističkog romana što se ne snalazi u složenom društvu kapitalističkog društva i propada. Glavni junak pred smrt od gangrene ima halucinacije. Tu, kao i sni doktora Mišića, upućuje prema parapsihološkim istraživanjima Eduarda von Hartmanna, ali oni nisu više samo kuriozum, nego su estetski stilizirane, religiozno i, zapravo faustovski-mitološki - to su zmijske plamenih jezika, čovjek mefistofelična izgleda i sl. Ovim naglašavanjem estetskih elemenata Gjalski se izvanjski približio moderni, čiji je pristalica i bio. Poneka pjesma Silvija Strahimira Kranjčevića doimlje se kao neki dijalog s Friedrichom Nietzscheom, intoniran gotovo u smislu starozavjetne proročke osude, jer su oba ova pisca duboko doživjela vjeru, iako se Nietzsche od nje odvratio.³ To je pjesma "Dva barjaka" (29, 1897, str. 5). Nietzsche se može dakle smatrati jednim od putokaza hrvatske književnosti prema moderni, on je uz Schopenhauera u našoj književnosti igrao ulogu sličnu kao u njemačkoj. Sam Nietzsche bio je protivnik moderne, iako je nadahnuo naraštaje njemačkih pisaca.⁴

To hrvatsko pjesništvo koje se usmjerava prema moderni i inače, bar motivski traži pobude u njemačkoj romanici kao Mihovil Nikolić u baladi "Undine" (30, 1898, str. 467) o ljubavi čovjeka i vile, kao u istoimenoj bajci Heinricha de la Motte Fouque ili možda u Goetheovoj baladi "Der Fischer". Ovim postupkom, koji danas možda doživljavamo kao neko estetski motivirano približavanje romantizmu, pjesnik je zapravo želio postići ugođaj derealizacije, jedan od temeljnih postupaka suvremenog pjesništva u kojem pjesnik, oneraspoložen mogućnostima fotografiranja i prirodnih znanosti nastoji stvari u stvarnosti obestvariti do linija ili boja.⁵ M. Nikolić u tim nastojanjima nije posve uspio i mi njegovu baladu doživljavamo kao neki daleki svijet ljepote, zaborava ili smrti, kao idealiziranje, a ne razaranje stvarnosti. Pjesma nam je ipak zanimljiva, jer nam kaže da vraćanje na klasični mit i naglašavanje klasičnoga kao kod Milana Begovića ili Vladimira Vidrića tih godina u *Viencu* nije jedini put i jedino nadahnuće moderne.

Tih se godina na čelo njemačkih pisaca stavio Stefan George koji je djelovao poput nekog vođe ili diktatora njemačke književnosti. Pjesma Dragutina Domjanića "Gretchen, III" (29, 1897, str. 416) kaže da je on morao poznavati Georgea:

*Ti skromna Gretchen, krasno čedo raja!
Da svaki znade zipku bića tvoga,
U oko ti je s neba plavetnoga
Dvie zvijezde dao Višnji bajnog sjaja;*

Ova pjesma inače je bliska pjesmi Stefana Georgea "Nachthymne":⁶

³Kranjčević je imao vrlo religioznu majku, a još kao dječak igrao se tako da je sa svojim vršnjacima čitao mise. Ilija K e m a n o v i ć, *Silvije Strahimir Kranjčević*, Sarajevo, 1958, str.15, 221.

⁴S o e r g e l - H o h o f f, *op. cit.*, str. 362-370.

⁵Hugo F r i e d r i c h, *Die Struktur der modernen Lyrik*, Rowohlt, 24-26, 1968, str. 56-57.

⁶S. G e o r g e, *Gesamt-Ausgabe der Werke, endgültige Fassung, Hymnen, Pilgerfahrten*, Algal, Berlin, 1890, str. 32-33.

*Dein auge blau (ein türkis) leuchtet lange
Zu reich des Einen - Ich verharre lange
Der kiesel trüftet deines kleides saum.
Kaum tröstet mich ein traum*

Kod Domjanića se ipak ne pojavljuje čudno cvijeće egzotičnog mirisa i istočnjačko drago kamenje kao kod Stefana Georgea. Domjanićeve boje i predmeti udomaćeni su u hrvatskom podneblju.

PRIJEVODI IZ NJEMAČKE I AUSTRIJSKE KNJIŽEVNOSTI

Inhof, kao i Klaić i Pasarić, nije rado uvrštavao prijevode iz njemačke književnosti pa u doba u koje je on uređivao časopis nalazimo na njegovim stranicama samo dva prijevoda "Dva bojna druga" ("Die Grenadiere") Heinricha Heinea u prijevodu Ferde Ž. Milera (29, 1897, str. 200-201). Heine se i dalje smatra vrlo značajnim njemačkim piscem, što se vidi iz nepotpisanog osvrta na Šantićev prijevod njegovog "Lirskog intermeća" (Mostar, 1897) u rubrici "Književnost srpska" (*Listak*, 30, 1898, str.14). Još će se u *Viencu* naći "Pjesme u prozi" (30, 1898, str. 397-398) Constantina Christomanosa u prijevodu Nine Vavre. Ovaj pisac bijaše sin nekog grčkog sveučilišnog profesora. Studirao je germanistiku u Beču pa je postao učiteljem grčkog carice Elisabete, koju je on inače pratio na putovanjima. Kasnije je bio ravnateljem kazališta u Ateni, a pisao je i pjesme na njemačkome,⁷ koje ipak nisu bile od značaja za njemačku književnost.

God. 1897/98. prevedeno je 5 pripovijedaka i 7 pjesama iz ruske književnosti, 6 pripovijedaka i 5 pjesama iz francuske, 2 pripovijetke i 3 pjesme iz talijanske, 1 pripovijetku i 1 pjesmu iz engleske i 6 pripovijedaka i 2 pjesme iz češke književnosti.

ČLANCI O NJEMAČKIM I AUSTRIJSKIM PISCIMA

Inhof je uvrstio nešto više članaka o njemačkim piscima, i to baš o suvremenim piscima po čemu se on razlikuje od svih dotadašnjih urednika časopisa. Najprije je uvrstio prijevod životopisa ne baš značajnog francuskog pisca G. Valberta pod naslovom "Schopenhauer kao čovjek i kao filozof" (28, 1897, br. 41-48). Ovaj prilog djeluje kao znak za početak moderne u Hrvatskoj. U povodu smrti njemačkog egiptologa i pisca povijesnih romana s egiptološkom tematikom Georga Ebersa (rođen u Berlinu 1837.), Inhof je uvrstio jedan nepotpisani nekrolog čisto informativnog sadržaja (30, 1898, str. 608) jer Ebers nije odigrao znatnije uloge u *Viencu*, kao ni u hrvatskoj književnosti.

U povodu izlaženja pripovijetke Artura Schnitzlera *Sterben* (Berlin, 1896.) Inhof je uvrstio jedan prikaz suvremenih austrijskih i njemačkih književnih prilika Srđana Tucića u rubrici "Književnost njemačka" (30, 1898, str. 414). On je opisao modernu, ali je pod tim nazivom mislio naturalizam očito s razloga što su se naturalisti tako nazivali 1885. Rascvat moderne odnosno naturalizma u

⁷W. K o s c h, *Deutsches Literaturlexikon*, 3. Bern, MCMILIX, str. 282-285.

Njemačkoj Tucić je opisao kao posljedicu utjecaja norveške književnosti pri čemu njemačka književnost nije izgubila svoju književnu individualnost. Tucić je svjestan nerazvijenosti hrvatske književnosti koja se za razliku od njemačke mora još boriti s naslijeđem romantizma. Tucić smatra da je to posljedica okolnosti što Hrvatska nije politički slobodna.

Kao kuriozitet Inhof je uvrstio članak Marina Sabića pod naslovom "Baltička poezija" (29, 1897, str. 292). Tu je opisao pjesništvo baltičkih Nijemaca kao pjesništvo jako zastarjelih, pače i fosiliziranih oblika. O tom pjesništvu Sabić je doznao iz studije ruskog kritičara P. N. Kresnova u petrogradskoj *Nedelji*.

Osim prosvjeda (potpisanog s N. J. Š - s) protiv protučeskog sadržaja romana *Die böhmische Handschrift* (1897) njemačkog naturaliste i urednika časopisa *Magazin für die Literatur* Fritza Mautnera pod naslovom "Satira na Čehe" (29, 1897, str. 712) Inhof se još kratko osvrnuo na putopis Oswalda Kundhardta *Wanderjahre eines jungen Hamburger Kaufmannes* (1897.) jer ga je zanimalo kako se Nijemci doimlju drugih naroda u inozemstvu ("Kako Nijemac sudi o vlastitim sunarodnicima", 30, 1898, str. 96). Jednu bilješku posvetio je *Vienac* i rukopisnom djelu preminulog njemačkog indoeuropeista, pravnika Rudolfa Iheringa, autora knjige *Vorgeschichte der Indoeuropäer* (u rubrici "Književnost njemačka", 29, 1897, str. 46).

ČLANCI O NJEMAČKIM I AUSTRIJSKIM KAZALIŠNIM DJELIMA I POKRETIMA

Bartol Inhof je uvrstio i jednu kritiku Brandesova životopisa *William Shakespeare* (1896) pod naslovom "Novo djelo o Shakespeareu" u rubrici "Književnost njemačka" (28, 1896, str. 806) u kojem je Brandes na temelju Shakespeareovih djela pokušao rekonstruirati piščev život, što po mišljenju nepotpisanog kritičara nije uspjelo. Iz osvrta se ipak ne vidi da bi pisac bio protiv biografizma kao metode proučavanja književnosti.

Inhof nije uvrstio značajnih osvrta na izvođenja njemačkih kazališnih djela, ali je uvrstio mišljenja o njemačkim kazališnim pokretima. To je prilog Stjepana Miletića pod naslovom "Wagnerovo glumište u Bayreuthu" (29, 1897, str. 577-579, 607-610), gdje Miletić kao Wagnerovu zaslugu ističe da je on umio spojiti glazbu s pjesništvom. Bayreuth i Festhaus opisuje kao puritanizam u kazalištu, kazalište bez loža i ćaskanja.

N. Andrić u članku "Satira na Norvežane" (29, 1897, str. 583-584) žali što je novija naturalistička drama još uvijek tako loše poznata u Zagrebu, prikazuje djela njemačkog novinara i humoriste Juliusa Stinde (1841.-1905.), zadržavajući se posebno na drami *Das Torfmoor* koja pretstavlja satiru naturalističke drame. Ovaj članak, i uopće ovi prikazi, pokazuju da se sad, za razliku od ranijih razdoblja, suvremena njemačka književnost nastoji upoznati. Uz izuzetak Sudermannove drame *Die Ehre* najvažnija djela njemačkih naturalista i moderne, djela Gerharta Hauptmanna, pa Artura Schnitzlera i Huga von Hofmannsthala još nisu bila našla znatnijih odraza u časopisu. Kad je u siječnju 1899. u Zagrebu prikazana drama G. Hauptmanna *Kirijaš Henschel* (*Fuhrmann Henschel*) u kojoj se Hauptmann 1898. poslije *Hanneles Himmelfahrt* vratio naturalizmu, osvrt rubrici "Hrvatsko kazalište" (31, 1899, str. 64) pokazuje malo razumijevanja pisca

i djela. U osvrtu stoji da djelo nije umjelo zagrijati publiku, da je na reprizi kazalište bilo prazno, da se takva djela izvode *pour l'honneur du drapeau* i sl.

I pisci kao Max Halbe, Arno Holz, pa Thomas Mann, koji je prve pripovijetke izdao 1898., nisu još igrali nikakve uloge u *Viencu*. Međutim, hrvatsko-njemačka komparatistika iz povijesti kazališta i dalje se objavljuje pa je Đuro Šurmin objavio jedan "Prilog hrvatskim prikazanjima" (29, 1897, str. 529-530) kojim je istraživao ulogu Augusta Kotzebuea i drugih njemačkih komediografa u 18. st. u Hrvatskoj.

HRVATSKO-NJEMAČKA KOMPARATISTIKA

God. 1897. izišlo je kod *Styrie* u Grazu djelo Matije Murka *Deutsche Einflüsse auf die Anfänge der böhmischen Romantik* koje je u Jagićevu *Archivu* ocijenjeno kao značajno,⁸ a slično i u *Viencu* u rubrici "Književnost njemačka" (29, 1897, str. 77-78, 93-94). Ovo djelo nadahnulo je naraštaje njemačkih komparatista, a odrazilo se i u "Književnom pismu" Ferde Ž. Milera u *Viencu* (29, 1897, str. 77-78, 93-94). Važno je za ovaj prilog da u njemu više nego u ostalim komparatističkim radovima devedesetih godina nije nazočna ona vruća želja Šenoinog doba da hrvatsku književnost oslobodi vazalnog odnosa prema njemačkoj, odnosno austrijskoj tako da njemačku književnost optužuje da je trivijalna, a publiku da oslobodi trivijalnog njemačkog štiva.

Inhof inače prati njemačke časopise i bilježi u njima razne članke o našim prilikama kao na pr. u berlinskom *Das literarische Echo* (V. Dukat, "Književnost njemačka", *Listak*, 30, 1898, str. 653), pa u bečkom *Der Süden* (nepotpisani članak "Der Süden", *Listak*, 30, 1898, str. 432), *Aus fremden Zungen* (nepotpisani članak istog naslova, *Listak*, 27, 1897, str. 132), bilježi prijevode Šenoinih pripovijedaka na njemački (Anonymus, "Književnost njemačka", *Listak*, 29, 1897, str. 390, R. Pinter, "Šenoin predgovor njemačkom prijevodu Diogenesa", 30, 1898, str. 558-560) i dr.

Inhof je u broju 13. od 26. ožujka 1898. objavio "Životopis jedne ekscelencije" od Gjalskoga, zbog čega je ovaj broj zaplijenio državni nadodvjetnik. ("Zapljena *Vienca*", 30, 1898, str. 208, "*Vienac* pred sudom", 30, 1898, str. 380). Gjalski je zbog ove pripovijetke umirovljen u 44. godini, a Inhof je morao dati ostavku na uredničko mjesto u veljači 1899., pa je novim urednikom *Vienca* postao Jovan Hranilović. Inhof je bio urednik koji je umio promicati radove Mladih sa stanovite distance pa tako nije razdražio Stare. Da je ostao teško da bi u *Viencu* bilo došlo do ružne i neozbiljne polemike Starih i Mladih koju je otpočeo njegov nasljednik Jovan Hranilović.

---

⁸R. Krauß, "Dr. Matthias Murko, Deutsche Einflüsse auf die Anfänge der böhmischen Romantik (itd.)", *Archiv für slavische Philologie*, 19, 1897, str. 612-618. i J. Vlček, Isti naslov, *ibid.*, 20, 1898, str. 417-427.

JOVAN HRANILOVIĆ (11. VELJAČE 1899. - 7. SRPNJA 1900.)

Hranilović je svoju uredničku dužnost shvatio tako da se stavio u obranu *zdravog realizma* (koji se ipak nije spominjao ni za Šenoe ni za Klaića) i rodoljubivih tendencija Šenoinog doba što je on shvatio gotovo kao svetinju, iako su već bile odigrale ulogu učvršćivanja nacionalne svijesti kod hrvatskog građanstva ("Poštovanim pretplatnicima i čitateljima *Vienca*", 31, 1899, str. 98). U tom smislu on je pristao uz Franju Markovića predbacujući Mladima ekstravagancije, individualizam pod svaku cijenu ("Moderna", 31, 1899, str. 258-260), on je ustajao i protiv naturalizma, što će se niže vidjeti. I Đuro Arnold je napao Mlade ("Secesija – moda", 31, 1899, str. 812), ali i Jakša Čedomil. On poziva Mlade da poštuju Stare, iako je samo godinu dana ranije jednim radom, koji mu je Hranilović odbio, branio Mlade (J. Hranilović, "Stari i Mladi", 32, 1900, str. 77-78).

Hranilović, koji je odbijao radove Mladih, nije mogao odbiti "Književna pisma" K. Š. Gjalskoga (31, 1899, str. 187-189, 199-203), u kojima je on ustajao protiv Markovića i Starih pozdravljajući sve što u Hrvatskoj nosi biljeg europeizma i individualizma i ne nalazeći da bi moderna bila oprečna nacionalnom karakteru književnosti.

Svi ovi bojovno napisani članci pokazuju da, što se tiče moderne, ni oni koji su je napadali, a ni Gjalski, koji ju je branio, nisu bili do kraja na čistu što ona znači. Pitanja hrvatske književnosti kao da su se svodila na pojednostavljeno načelo, da li ona treba biti rodoljubna i tendenciozna, ili ne. To se lijepo vidi iz odnosa izvorne hrvatske književnosti prema njemačkoj i austrijskoj.

MIŠLJENJA VIENCA O SVJETSKOJ KNJIŽEVNOSTI

Ako u uredništvu nije do kraja jasno što je moderna, može se reći da je stav Nikole Andrića prema naturalizmu u osvrtu "O stogodišnjici Balzacova rođenja" (31, 1899, br. 19-21) zreo. Uza sve konzervativne nazore, ovaj rad odaje dobro poznavanje Balzaca i naturalizma, te ujedno pojašnjava zašto je *Vienac* o Balzacu dotada uglavnom šutio. Andrić, taj vrlo važni posrednik prema francuskoj književnosti u časopisu, prikazuje u tom radu Balzaca kao patrijarha francuskog realizma, ali mu zamjera *nezdrave* pobude u smjeru naturalizma, a to bi bila želja da ljude prikaže ružnima, robovima strasti i žrtvama okoline. Osobito je Andriću nesimpatično što čovjek za Balzaca nije duša kao za francuske klasiciste, nego biće kojim vladaju poroci i fiziološki zakoni.

U doba kad je Andrić napisao ovu raspravu naturalizam je u Francuskoj već bio odigrao svoju ulogu. Andrić je toga svjestan i svoju vjernost realizmu osjeća otprilike kao vjernost jedinom ispravnom i vječitom pravcu koji će nadživjeti modernu. Za odnos uredništva prema francuskoj književnosti karakterističan je i nepotpisani (možda Hranilovićev) članak pod naslovom "Francuske drame za posljednjih 50 godina" (*Listak*, 31, 1899, str. 143) u kojem se ona prikazuje kao drama bez budućnosti što se hrani ostacima prošlosti, pa također nepotpisani članak u kojem se Pierre Loti brani od zaborava ("Književnost francuska", 31, 1899, str. 539), nadalje posve promašeni i sentimentalni (nepotpisani) prikaz

Maurice Maeterlincka ("Književnost francuska", *Listak*, 31, 1899, str. 604) i posve životopisno navraćanje na Guy de Maupassanta (Anonymus, "Književnost franceska, Iz mladosti Guya de Maupassanta", *Listak*, 31, 1899, str. 685-684).

Naporedo s tim i s relativnim opadanjem broja informacija i prijevodnih priloga iz francuske književnosti raste broj prijevodnih priloga iz ruske književnosti. U nepotpisanom članku "Iz novije ruske poezije" (*Listak*, 31, 1899, str. 356-360) daje se pregled novijih ruskih pjesnika, a 1900. Hranilović uvrštava osvrt Frana Gudruma "Roman Foma Gordejev M. Gorkoga" (*Listak*, 32, 1900, str. 15) i s time ovog pisca uvodi u hrvatsku književnost. U povodu stote obljetnice A. S. Puškinova rođenja Hranilović je posvetio br. 23 *Vienca* 1899. tom značajnom pjesniku na kojeg su se ugledali i Mirko Bogović, Dimitrije Demetar, Medo Pucić, Špiro Dimitrović Kotoranin, Ivan Trnski, Tomislav Maretić.⁹ Uopće, u pogledu na rusku književnost često se sažimlje njezina uloga u hrvatskoj književnosti. Tu je još i članak Milivoja Šrepela "Turgenjev i Hercen" (31, 1899, str. 10-12, 123-125) u kojem se ponajviše istražuje uloga Ivana S. Turgenjeva u hrvatskoj književnosti.

Te želje za sažimanjem, za pogledom unatrag na cijelo stoljeće opaža se i u Politeovu prilogu "Njekoje misli o književnosti na početku stoljeća" (32, 1900, br. 2-13) u kojem je Dinko Politeo prepričao Brunetièreovu upravo izišlu knjigu pod naslovom *La littérature européenne au XIX. siècle*. Polazeći s Brunetièreom sa stajališta da je povijest književnosti zapravo povijest ideja on je prikazao mnoge teškoće hrvatske književnosti kao posljedicu nerazvijenosti kritike i preosjetljivosti pisaca (i tu posve nasljeđuje visoko mišljenje svog francuskog uzora o ulozi kritike) i istakao kao glavnu zadaću hrvatske književnosti njezino sudjelovanje u europskoj književnosti, te izmirenje slavenstva sa kozmopolitizmom. No L. N. Tolstoja je odbacio s vjerskih stajališta. Iz sličnih, vjerskih razloga i Pasarić se ograđivao od Tolstoja u prilogu "Literarni portreti" (32, 1900, str. 147-148).

Među informativnim člancima o engleskoj i američkoj književnosti, koje je obično pisao Vladoje Dukat, ističe se članak "Edgar Alan Poe" (32, 1900, br. 21-25) koji počinje kao suhoparna životopisna informacija, daje u nastavku pregled njegovih stavova o glazbi, da bi napokon pisao negativno o moralnoj nastranosti njegovih djela. O marksizmu piše Marin Sabić u prilogu pod naslovom "Socijalno pitanje i umjetnost" (32, 1900, str. 498-499), kao o pokretu protiv intelektualnosti.

Posvuda nalazimo naglašavanje konzervativnih načela u književnosti koja otežavaju i sužavaju pogled *Vienca* u svijet. Naglašavajući kršćanska načela časopis se možda približava euharistijskom kongresu što je 1900. održan u Zagrebu. Nije to više kršćanstvo Šenoina doba s naivnim predodžbama svijeta u kojem se svijet vidi kao stroj na čijem je čelu Bog, kako je svijet zamišljao filozof Christian Wolff. Ovaj pokret okreće se protiv modernizma u Crkvi i želi usporiti burna kretanja u književnosti i umjetnosti.

⁹Josip B a d a l i ć, *Rusko-hrvatske književne studije*, Zagreb, 1972, str. 75-215.

NJEMAČKA I AUSTRIJSKA KNJIŽEVNOST U HRANILOVIĆEVU VIENCU

God. 1899. nije bila samo stota obljetnica Balzacova i Puškinova rođenja, nego i stopedeseta obljetnica Goetheova rođenja. On nikad, pa ni u *Viencu* nije bio pisac od osobitog utjecaja na hrvatsku književnost, pa se časopis ove godine ograničio na prenošenja članaka koji su se tih godina o Goetheu objavljivali u Njemačkoj, a s obzirom na komparatistički karakter *fin de siècle* i u Francuskoj, pa u Rusiji. Tako je ova obljetnica za *Vienac* u prvom redu kompilacija francuskih i ruskih oglada o Goetheu. Pasarić u članku "150 godišnjica Goetheove smrti" (*Listak*, 31, 1899, str. 572) vidi u njemu u prvom redu obnovitelja njemačkog jezika, a onda patrijarha njemačkih pjesnika, kojem pripada odlično mjesto u svjetskoj književnosti. Njemački napisi o Goetheu slabo zanimaju Pasarića koji smatra da su Nijemci u kultu Goethea prevršili svaku mjeru, pa prenosi "Essai sur Goethe" Edouarda Roda uspoređujući posve životopisno Goetheove likove s njim samim, ne bez kršćanskog isticanja poročnosti njegova odnosa prema ženama. Drugom nepotpisanom bilješkom Hranilović prenosi iz petrogradske *Nedjelje* vijest da Nijemci Goethea zapravo ne razumiju i ne čitaju ("Kako Niemci poznaju Goethea", *Listak*, 31, 1899, str. 780). Zato je za odnos uredništva prema Goetheu te godine mjerodavan odnos francuske književnosti prema tom piscu, pa se Goethe u tom okviru suprostavlja Balzacu, a na štetu ovog posljednjeg. Za francusku književnost zanimljiv je u prvom redu mladi Goethe, kojeg je francuska književnost, i to Balzac, Alfred de Musset i dr., doživljavala kao pomlađujuću snagu pjesništva i oslobođenje od zakona koje je pjesništvu odredio klasicizam.¹⁰ Tada, u jeku komparatizma, za Hranilovića se Goethe potvrđuje kao otac pojma svjetske književnosti, a s obzirom na hrvatsku književnost stoji ideološki između Šenoine tendencioznosti i kozmopolitiskog artizma (čime je zapravo promašena bit pitanja moderne). Hranilović u svojim napisima redovito spominje i to da Goethe nije bio rodoljub ("Francezi o Göteu, Kozmopolitizam i nacionalizam u književnosti", *Listak*, 31, 1899, str. 630 i 668). Dakako, ovo pitanje nije nedovršeno jer Hranilović, koji je u hrvatsku književnost stupio u doba protunjemačkih povika, ne zna da li u tom rodoljublju valja gledati prijetnju ili vrlinu.

Osvrti na Goethea su tih godina komparatistički ne samo po tome što oni vode računa o odjeku njegovih djela u Francuskoj, nego još više po tome što je u tim člancima ostvaren nazor da je književnost plod međusobnog prožimanja i utjecaja, pa Hranilović uvrštava u listak nepotpisani osvrt na predavanje talijanskog komparatiste Artura Farinellia "Dante i Goethe" (31, 1899, str. 263). Tu Farinelli opisuje ulogu Dantea u rascvatu njemačkog romantizma, a posebno odnos Goetheov prema njemu. Iza toga on uspoređuje obadva velikana. U članku "Plagijati velikih spisatelja" (*Listak*, 31, 1899, str. 227-228) Pasarić samo što ne kaže da plagijat zapravo i ne postoji, toliko je obuzet nazorom da je napredak u književnosti plod međusobnih utjecaja. U nepotpisanoj studiji "O savremenom njemačkom romanu" (32, 1900, str. 423) smatra autor da ranije roman nije igrao znatne uloge u njemačkoj književnosti, a sad se razgranao pa nadmašuje romane drugih naroda. Jean Paul, Wilhelm Hauff i drugi bili su daroviti, ali nisu imali

¹⁰Fritz Strich, *Goethe und die Weltliteratur*, Bern, 1957, str. 78, 221-222.

uspjeha, jer su francuski i engleski romani u prijevodu preplavili Njemačku pa do Gutzkova i Friedricha Spielhagena, Freytaga, Willibalda Alexisa i Bertholda Auerbacha u Njemačkoj važi da dobar roman može poteći jedino iz pera sunarodnjaka Alexandre Dumasa i Waltera Scotta. Historijski roman sudjeluje u ujedinenju Njemačke, tendenciozni, politički, socijalni roman ili roman koji se bavi pitanjem emancipacije žena sudjeluje u sadašnjosti. Ipak, tu nema velikih djela na svjetskoj razini. Pisac spominje kao najvažnije autore njemačkih romana Hansa Hopfena, Ernsta Wolzogen, Hermann Bahra, Arthura Schnitzlera, Ericha Hartlebena, Karla i Gerharta Hauptmanna, no njemački roman sklon je akademskom cjepidlačenju i raščlanjivanju ženskog pitanja, a misli se posuđuju od Dostojevskog, Tolstoja i Zole, pa od Maupassanta, te se kritički raščlanjuju.

Hranilović je još uvrstio nepotpisani članak o jednom od najznačajnijih književnih kritičara devedesetih godina u Njemačkoj Maximilianu Hardenu kad je ovaj u povodu nekoga govora carevog upozorio u svom časopisu *Zukunft* da Nikola Šubić Zrinski nije bio Mađar, nego Hrvat. M. Harden je kao kritičar pokazivao uvijek veliku želju da nešto dokaže i da ima pravo,¹¹ a u ovim člancima on je, dakako, osvojio simpatije u Hrvatskoj, pa ga člankopisac opisuje kao sjajnog stilistu poput Hermann Bahra, iako ni jedan ni drugi do tada nisu igrali neke uloge u časopisu.

HraniLOVIĆEV VIENAC O NJEMAČKIM I AUSTRIJSKIM KAZALIŠNIM DJELIMA

Hranilović je u časopis uvrstio nepotpisani članak o Gerhartu Hauptmannu pod naslovom "Schillerova nagrada" (32, 1900, str. 160) u kojem je izvijestio kako je ovaj pisac dva puta bio predložen za tu nagradu u povodu *Hanneles Himmelfahrt* 1896. pa *Die versunkene Glocke* 1900., ali se car oba puta usprotivio. Izvijestio je o dramama koje Hauptmann piše i izvodio životopisne pojedinosti s neviđenim smislom za kuriozno "Nove drame Gerharta Hauptmanna"; "Gerhart Hauptmann"; "Nova drama Hauptmannova *Praznik mira*" (31, 1899, str. 716, 459, 620). Ova posljednja drama (*Das Friedensfest*) Hraniloviću se svidila, ali on prema njoj nije umio zauzeti nikakva stava. Bio je svjestan vrijednosti ovog pisca, ali ono što je o njemu uvrstio ne može ni približno prikazati tog najznačajnijeg kazališnog pisca svoga doba u Njemačkoj, koji je njemačkom kazalištu umio odgojiti čitav naraštaj pisaca i odigrati u inozemstvu ulogu koja se može usporediti s Goetheovom, Nietzscheovom ili Wagnerovom ulogom.

Nešto više o Hauptmannu može reći Hranilovićev osvrt na Tucićev "Truli dom, Drama u tri čina" (32, 1900, str. 224). Ova drama se smatra nadahnutom Tolstojevom dramom *Moć tmine*.¹² No Hranilović, kojem se ova drama sviđa, smatra da je ona nastala pod utjecajem Hauptmannovim i poblize *Fuhrmanna Henschela* i, u skladu s nazorima o međusobnim utjecajima u književnosti, iznesenim u napisima o Goetheu, u tom ne vidi ništa lošega. *Fuhrmann Henschel* smatra se u njemačkoj književnosti djelom koje je nadahnuo Tolstojevom

¹¹Soergel-Hohoff, *op. cit.*, str. 63.

¹²Josip Badalić, *op. cit.*, str. 407-408.

spomenutom dramom.¹³ No, Tucićeva drama Hraniloviću je ipak i odviše *brutalno naturalistička*.

Naklonost prema Hauptmannu opaža se i u drugom Hranilovićevu prikazu pod naslovom "Hrvatski pučki komadi i samozvani branitelji hrvatske moderne" (32, 1900, str. 550) u kojem on napada *novoromantike* i *simboliste* jer im ni Hauptmann nije dovoljno moderan, pokazujući pritom neazumijevanje razlike između naturalizma i moderne, kao što uostalom ni kod Hauptmanna nije razlikovao naturalističko razdoblje od razdoblja u kojem se Hauptmann priklanjao modernoj.

Ovi oskudni, neodređeni i nedorečeni stavovi prema naturalizmu uvjetovani su kod Hranilovića mišljenjima izrečenima u *Die deutsche Dichtung der Gegenwart, Die Alten und die Jungen* (Leipzig, 1899.) Adolfa Bartelsa, jednog od prvaka *Heimatkunsta*, koji je idući protiv naturalista i velegradske književnosti o mijeni stoljeća želio vratiti književnost domaćem krajoliku i njegovim pokrajinskim osobitostima, a svakako i vjerskim uvjerenjima zbog kojih Hranilović odbacuje nauk darviniste Haeckela što se vidi iz njegova članka "Socijalizam i darwinizam" (32, 1900, str. 352). Međutim, na ove konzervativne stavove u književnosti nadovezuje se i protunjemačko rodoljublje Šenoine doba, pa Milivoj Podravski (pravim imenom Vilim Filipašić) piše pjesmu "Šah Fridriha Velikoga" s tematikom junaštva hrvatskih četa u Sedmogodišnjem ratu (32, 1900, str. 353).

U povodu izvedbe drame Huga von Hofmannsthal *Sobeida* (*Die Hochzeit der Sobeide*) 1899. u Zagrebu, u prijevodu Augusta Harambašića, Hranilović je uvrstio nepotpisanu recenziju u rubrici "Hrvatsko kazalište" (*Listak*, 32, 1900, str. 16) u kojoj se zamjera što drami nedostaje radnja. Nestvarnost kao stilski postupak, put simbolizma prema mistici, pisac osvrta nije shvatio.

Može se dakle reći da najvažnija djela Hauptmanna ili Hofmannsthal brzo stižu u Zagreb ili se o njima zna, ali je Hranilovićev *Vienac* daleko od toga da shvati njihove stilske postupke.

PRIJEVODI HRVATSKE KNJIŽEVNOSTI NA NJEMAČKI I OSVRTI NJEMAČKE KRITIKE NA KNJIŽEVNOST JUŽNIH SLAVENA KAO TEMA NJEMAČKE KNJIŽEVNOSTI

Hranilović se, kao i raniji urednici, ograničio da sa stanovitim odobravanjem prati takve pojave kao kad je Reclamova *Universalbibliothek* izdala svezak pripovjedaka K. Š. Gjalskog koje je na njemački prevela Ida Fürst, Zagrepčanka (*Listak*, "Ksaver Šandor Gjalski među autorima Reclamove univerzalne biblioteke", 32, 1900, str. 223). Hranilović je zadovoljan s prikazima hrvatske književnosti, koju je u časopisu *Die Donauländer* u Beču izdavao folklorist Adolf Straus, i pisac Moritz Spitzer ("Hrvatska prosvjeta i književnost pred stranim svietom", 31, 1899, str. 358) i prikazima berlinskog časopisa *Das literarische Echo* iz pera Otta Krauße, Sarajevo, inače kritičara *Agramer Zeitung*a ("Berlinski književni list o hrvatskoj književnosti", 32, 1900, str. 63). Osvrće se na zbirku Eduarda Kollera *Klänge aus Bosnien* (Leipzig-Dresden, 1900.) za kojeg smatra da je u Hrvatskoj rođen, te da hrvatski i osjeća (32, 1900, str. 743). Zadovoljan je s

¹³Soergel-Hohoff, *op. cit.*, str. 172.

vodičem Reinhardta E. Petermanna *Führer durch Dalmatien* (Beč, 1899.) ("Njemački vođ po Dalmaciji", 31, 1899, str. 444) možda zato što je bila prva publikacija s kojom je Austrija priznala da je Dalmacija napućena Hrvatima. Sva ova djela zapravo traže potanja proučavanja, koja ipak izlaze iz okvira ovog rada.

Inače, 1899. i 1900. u *Vienca* se nisu pojavili prijevodi iz njemačke književnosti. Iz ruske je bilo 16 pripovijedaka i 5 pjesama, iz francuske 6 pripovijedaka i 1 pjesma i 1 roman, iz engleske 7 pripovijedaka. Iz češke je bilo 7 pripovijedaka, a iz poljske opet poslije mnogo godina 14 pripovijedaka i 5 pjesama, čime je ova književnost došla na drugo mjesto, odmah iza ruske.

Hranilović je bio prvi urednik koji nije umio shvatiti svoje doba, pa je taj časopis pod njegovim vodstvom prestao biti vodećim hrvatskim časopisom. To se zacijelo ne bi dogodilo da je 1899. *Vienac* preuzeo bivši urednik *Mladosti* Plavšić, kako mu je to 14. rujna 1898. pisao Ivo Pilar.¹⁴ Ovako je časopis postao poprištem neozbiljne polemike u kojoj je njegov urednik tvrdokorno branio shvaćanja bez budućnosti u književnosti. Naklada mu je počela naglo opadati, pa je Dionička tiskara morala prestati s donošenjem skupih ilustracija i predložiti Matici da preuzme *Vienac* (J. Hr. "Što je s *Viencom*", 32, 1900, str. 383-384) pismom od 1. lipnja 1900. Postojala je, naime, uredba prema kojoj je Matica bila dužna preuzeti *Vienac*, ako ga Dionička tiskara ne bi više htjela izdavati. Matica je preuzela časopis.¹⁵

ĐURO ARNOLD TE (OD 1902.) STJEPAN BOSANAC I MILAN ŠENOVA

Hranilović je mislio da je njegova zadaća uređivati *Vienac* u duhu Augusta Šenoa, a tako i Arnold (Đ. Arnold, "Poštovanim čitateljima *Vienca*", 32, 1900, str. 424) što znači da njegovim stupanjem na mjesto urednika nije došlo do promjene. God. 1901. promijenio se samo izgled *Vienca*, što nije pomoglo pa je broj čitatelja i dalje opadao, a Arnold se tužio da je to zato što su se *književne sile počele ciepati* ("Književnost hrvatska", *Vienac*, 32, 1900, str. 49. *U ime Matice hrvatske, Ivan Vitez Trnski, predsjednik, Jos. Eug. Tomić, potpredsjednik, Franjo Marković, potpredsjednik, Gjuro Arnold, urednik, "Poziv na pretplatu"*, 33, 1901, str. 1018). Od 1902. časopis osim njega uređuju još Stjepan Bosanac i Milan Šenoa. Arnold je u svibnju 1902. izabran za predsjednika Matice hrvatske, pa je napustio brod koji je tonuo i predao ga ovoj dvojici (34, 1902, str. 352).

Borbe protiv Mladih, taj izraz naših abnormalnih prilika od kojih su koristi imali jedino epigoni,¹⁶ poprimale su oblik prave harange. Stari dobacuju Mladima da su izdali rodoljublje u korist nastranog lartpurlartizma (J. Hr. "Književnost hrvatska", "Mladi i Stari", 32, 1900, str. 382-383, 33, 1900, str. 518-519). Ivan Krnic, kasnije pristalica Mladih, napada Srđana Tucića da nadaruje hrvatsku književnost grotesknim i perverznm djelima ("Modernističko slavlje", 32, 1900,

¹⁴Nevenka Košutić Brozović, "Francuske književne pobude u časopisima hrvatske moderne", *Rad JAZU*, 355, 1969, str. 445.

¹⁵Jakša Ravlić, "Povijest Matice hrvatske", u: *Matica hrvatska*, Zagreb, 1963, str. 128-129. Vidi još Jovan Hranilović, "Poštovanim čitaocima i pretplatnicima", *Vienac*, 32, 1900, br. 26., str. 416.

¹⁶Milan Marjanović, *Iza Šenoa*, Zadar, 1912. A. Barac, "Bilješke o Mladima i Starima", u: *Članci o književnosti*, Zagreb, 1935, str., 129-179.

str.753-755). Stari često traže potkrepu svojih tvrdnji kod njemačkih konzervativnih kritičara kao kod Sigmara Mehringa u *Das literarische Echo*, pri čemu se sve više odvrću od francuske književnosti (Anonymus, "Franceska, Dekadencija franceske kritike", 32, 1900, str. 552). I u Francuskoj se traže protivnici moderne, usp. Octave Mirbeau, "Nova umjetnost", s francuskog preveo V. 34, 1902, str. 88-91). Mehring je bio blizak *Heimatkunstu* u Njemačkoj, a taj pokret je svojim povratkom zavičajnosti i domaćem krajoliku bio prihvatljiv za Stare. No, u hrvatskoj književnosti nije se pojavio zavičajni roman, kao u francuskoj, njemačkoj, austrijskoj i španjolskoj. Sve ovo više zasvjedočuje provincijalnost naših književnih prilika nego li razumijevanje svjetskih pokreta u književnosti.

ODNOS PREMA FRANCUSKOJ KNJIŽEVNOSTI

Odnos prema francuskoj književnosti postaje više jednostran nego što stagnira. On se sve više vezuje za prošlost nego što upire oči u budućnost kao što se lijepo vidi iz priloga Dinka Politea "Na uspomenu Victora Huga" (34, 1902, str. 167-171) prilikom stote obljetnice njegova rođenja. K tome se u *Viencu* sreće veći broj nekrologa nesuvremenih i beznačajnih francuskih pisaca. S druge strane simbolisti se izbjegavaju ili se o njima piše bez razumijevanja kao Hranilović u članku "Maurice Maeterlinck: Le temple enseveli". O budućnosti književnosti pišu se pesimističke crtice (Anonymus, "Svaštice, Listak, Budućnost književnosti", 34, 1902, str. 528). Svakako je vrlo zanimljiv prilog Stjepana Radića o Augustu Comteu "Pozitivizam francuskog filozofa" (34, 1902, str. 539-540, 548-549) napisan u povodu Brunetièereove rasprave u *Revue des Deux Mondes*. Radić, pripadnik praške skupine Mladih, vidi u pozitivizmu filozofski pokret koji odgovara realizmu u književnosti. On uz te pokrete pristaje, jer u Comteovom relativizmu vidi sustav koji ne dira u temeljne istine vjere, a ujedno obećava naprednjaštvo, pa on u Comteu vidi i *zdravog evolucionista* smatrajući ga Darwinovim učenikom. Na taj način se u *Viencu*, a na usta Stjepana Radića, glasnogovornika praške skupine Mladih, ostvario jedan obnovljeni tip realizma, svakako u tijesnoj svezi s realizmom Tomáša Masaryka, te neklerikalnog i konzervativnog kršćanstva. To tipično hrvatsko držanje pruža mogućnost uskog vezivanja književnosti s narodom uz pomirbu sa Šenoinom tradicijom u književnosti. Tu tradiciju poštovali su i u *Viencu* čuvali njegovi epigoni, kao što su Hranilović i Arnold, koje je Šenoa u časopis i hrvatsku književnost i uveo.

Značajan je svakako Politeov nekrolog "Emile Zola" (34, 1902, str. 883-886) napisan sa stajališta Brunetièereova preporoda idealizma u kojem se naturalizam prikazuje kao pobijeđen pravac. Politeovo poznavanje francuske književnosti dobro je, on u ovoj prilici pokazuje da zna za sve važne, pa i najnovije francuske pisce, ali on stoji uz Brunetièerea na kojeg se sada pozivaju Stari. Iako Politeo Zoli priznaje veličinu, on drži da francuska književnost s njim nije mnogo izgubila.

TALIJANSKA KNJIŽEVNOST

U odnosu prema talijanskoj književnosti opaža se neko rodoljublje što pokazuju članci u povodu stote obljetnice rođenja Niccolò Tommasea u kojima

mu se zamjera što se, iako Hrvat po rođenju i domovini, osjećao Talijanom (Anonymus, "Nikola Tommaseo, K prvoj stogodišnjici njegova rođendana", 34, 1902, str. 707-711, Cherubin Šegvić, "Nikola Tommaseo", 34, 1902, str. 11-14). Značajna je studija Marina Sabića "Matilde Serao" (34, 1902, str. 45-46, 60-62). Prikaz rada ove verističke književnice pozitivan je.

RUSKA KNJIŽEVNOST

Odnos prema ruskoj književnosti dijelom je vezan uz kršćanska načela, pa S. Bosanac odbacuje Tolstoja, Čehova i Gorkoga zbog *nezdrave skepse* koju naziva *budizmom*, oslanjajući se pritom na kritiku Melchiorre de Vogüea ("Budizam u ruskoj književnosti", 34, 1902, str. 73-74). Pa ipak, baš Stjepan Radić opet se osvrnuo na Tolstoja ("Pedeseta godišnjica književnog rada Lava Nikolajevića Tolstoja", 34, 1902, str. 637) pozivajući pritom Slavene da više misle o Slavenstvu. U nauk praške skupine Mladih spada njega panslavizma pa u tom smislu valja shvatiti i porast priloga o ruskoj književnosti, te osvrt potpisan sa B.V. "Maksim Gorki, Malograđani" (34, 1902, str. 313-314, 345-347), pa programski prilog Stjepana Radića "Neobična pojava u poljskom pjesništvu" (34, 1902, br. 29-31). U ovom prilogu autor prikazuje Poljake i Hrvate kao sudbinski srodne narode jer su jedini narodi što se izravno opiru Nijemcima pa u tom smislu poziva na njegu hrvatsko-poljske uzajamnosti. Broj priloga o poljskoj, češkoj i ukrajinskoj književnosti raste. God.1901-1902. pojavilo se u časopisu 11 pripovijedaka iz ruske književnosti, 14 iz francuske, 4 pripovijetke i 1 pjesma iz talijanske, 1 pjesma iz engleske, 8 pripovijedaka i 4 pjesme iz poljske i 5 pripovijedaka iz češke književnosti.

PRIJEVODI IZ NJEMAČKE KNJIŽEVNOSTI

Na prijelomu stoljeća u *Viencu* izlazi više informativnih članaka o njemačkoj književnosti nego li prijevoda. Iz njemačke književnosti pojavio se nepotpun prijevod Goetheova *Fausta* iz književne ostavštine Huga Badalića kojem je časopis na ovaj način odao počast. Badalić je umro 1900, a cijelog je života bio vezan uz *Vienac*. Prijevod prvog dijela *Fausta* završava se scenom u Auerbachovu podrumu. Iako Badalić u pravilu izbjegava folklorne izraze, prijevod ostavlja dojam nedovršenosti. Od prvog Demetrovog prijevoda *Fausta* opaža se stalna želja u hrvatskoj književnosti da se ona obogati prijevodima *Fausta*. Ovaj prijevod ostaje ugledan pokušaj u tom smislu.

MIŠLJENJA O NJEMAČKOJ KNJIŽEVNOSTI

Napisi protiv Mladih u *Viencu* bili su zapravo borba protiv bečke skupine Mladih. U okvir te borbe ulaze brojni, gotovo pamfletistički napadi na Friedricha Nietzschea koji obično potječu od Hranilovića. U tim neozbiljnim napadima Nietzsche se opisuje kao dekadent, luđak - što je čudno i šovinst ("Iz slavenskog svijeta, Obolenski o Nietzscheu", *Listak*, 32, 1900, str. 93-96, "Kritičar Burenin o ničeanskom nadčovjeku u književnosti", 33, 1901, str. 318-319). No dok ovi napadi mogu pokazati da Hranilović zacijelo nije nikad ni čitao Nietzschea u časopisu se još bilježi da ni Tomáš Masaryk i Tolstoj nisu bili skloni Nietzscheu

("Tolstoj o suvremenoj književnosti", *Listak*, 34, 1902, str. 334; "T. G. Massaryk o Nietzscheu", 33, 1901, str. 358-3539). Ni Stjepan Radić nije mu sklon u naprijed navedenom prikazu Compteeve filozofije. Sve ovo zasvjedočuje zatvaranje pred pokretom ne baš najsretnijeg populariziranja Nietzschea kao pisca, koje počinje odmah po njegovoj smrti 1900. i ide raznovrsnim putovima od časopisa do sveučilišnih katedri i salona kao uvod u ekspresionizam. Zatvaranje pred ovim pokretom pokazuje predznake opreznog i plašljivog konzervativizma koji se zaklanja za rodoljublje.

Prosudbe naturalizma nisu sigurne. Sad se uvažava kolovođa njemačkih naturalista Michael Georg Conrad, koji je 1902. u Leipzigu izdao djelo *Von Emile Zola bis Gerhart Hauptmann, Erinnerungen zur Geschichte der Moderne*, pa Arno Holz što se 1900. prvi put spominje kao učenik Francuza u Pasarićevu članku "Francuski upliv u njemačkoj književnosti" (*Listak*, 32, 1900, str. 331-332), a onda se prikazuju honorari koje primaju pisci ili su ih primali od Heinea, tog prvog njemačkog pisca što je nastojao biti piscem od zanata. Jedan nepotpisani članak (32, 1900, str. 423) pod naslovom "O suvremenom njemačkom romanu" u listku ističe mišljenje da taj roman ne počinje s Goetheovim *Wilhelmom Meisterom* ili sa Jeanom Paulom, nego s Karlom Gutzkowim, Friedrichom Spielhagenom i Gustavom Freytagom, pa Willibaldom Alexisom i Bertholdom Auerbachom, i to pod francuskim utjecajem. Tako posredno *pravim* romanom priznaje jedino roman čvrstih armatura. Za razliku od tog romana iz sredine stoljeća, suvremeni roman po mišljenju piščevom nastaje pod utjecajem ne samo E. Zole i G. de Maupassanta, nego i Tolstoja, pa Dostojevskoga. Važno je u ovom članku da se njemački roman smatra epigonskim i provincijalnim prema francuskom i ruskom, s čim se opravdava stalna nebriga za njemačku književnost.

MIŠLJENJA O NJEMAČKIM I AUSTRIJSKIM KAZALIŠNIM DJELIMA I POKRETIMA

Za Arnoldov *Vienac* s kraja stoljeća karakteristično je da se ne spominju samo kazališni komadi što se izvode u Zagrebu, a repertoar zagrebačkih kazališta je u to doba često vrlo suvremen, bar što se tiče njemačke drame, nego se spominju izvedbe u Berlinu. Stjepan Miletić piše jedno "Umjetničko pismo iz Bayreutha (u kolovozu)" (34, 1902, str. 569-571) u kojem sažeto izvješćuje o polemici Nietzschea i Wagnera.

Kao u Šenoino doba napada se trivijalna njemačka komedija Blumenthala i Kadelburga (*Listak*, 33, 1901, str. 860), pa Freytagovi *Novinari* ("Die Journalisten, Hrvatsko kazalište", 32, 1900, str. 600) što se u Zagrebu izvode još od 1870ih godina, ali se njegova trivijalna *Technik des Dramas* uvažava. Kad je njemački časnik i slavitelj dinastije Josef von Lauff napisao dramu *Der Burggraf* (1877.) Hranilović ga je napao zbog protuslavenskog sadržaja oslanjajući se pritom na rusku kritiku ("Književnost ruska, Značenje drami Burggraf dlja germanizaciji srednje Evropi", 33, 1901, str. 299-300).

Hermann Sudermann, koji je spretno znao spojiti njemački i francuski kazališni zanat s naturalizmom, uvažava se, a osobito njegova drama *Die Heimat*, već spomenuta *Die Ehre* i dr. (Anonymus "Sudermannov Johannisfeuer", 32, 1900, str. 663; "Uspjeh Sudermannove drame u Parizu", 33, 1901, str. 786; A.

Bazala, "H. Sudermann Ivan Tragedija u 5 čina s predigrom", 33, 1901, str. 312-314. i dr.). Međutim, Albert Bazala, kao i Hranilović, piše anakronično u stilu realističke kritike pa često prepričava sadržaj.¹⁷ Spominje se *Rosenmontag* Otto Ericha von Hartleben, koja se tada mnogo izvodila, u Hranilovićevom osvrtu "Neuspjeh secesionističkog kazališta" (32, 1900, str. 696). Ova tragedija, u kojoj se naturalistička tehnika primjenjuje na konvencionalnu sredinu, danas je zaboravljena.

Uvažava se Karl Schönherr zbog drame *Rezbari* (*Die Bildschnitzer*) što se vidi iz Bazalinog osvrta u rubrici "Hrvatsko kazalište", 34, 1902, str. 75-76). U ovoj drami autor naturalističku tehniku nastoji presaditi u svoj rodni Tirol. Potom se cijeni pedagoška satira *Flachsmann als Erzieher* Otto Ernsta (opet Bazala u "Hrvatskom kazalištu, Školnik Flachsmann, Otto Ernst", 33, 1901, str. 675-676), a također i suvremeno trivijalno djelo *Robinsonovo ostrvo* (*Robinsons Eiland*) Ludwiga Fulde (1896.) što kaže Bazalin osvrt u rubrici "Hrvatsko kazalište" (33, 1901, str. 819-820).

Iako o njemačkoj književnosti sada doznajemo više nego ranijih godina, pogled Arnoldova *Vienca* u tu književnost nije potpun, već je opterećen nacionalno-ideološkim i s tim vezanim stilskim ograničenjima vidika.

HRVATSKO-NJEMAČKE KNJIŽEVNE I KULTURNE VEZE

Te veze pokazuju stanovitu raznolikost i intenzivnije su nego li dotadašnji umjetnički stavovi. Spominju se hrvatsko-njemački odnosi u (ranijoj) povijesti, njemačke književne pobude u Hrvatskoj i napokon napisi o hrvatskoj književnosti u njemačkom književnom tisku, te prijevodi hrvatske književnosti na njemački.

Ferdo Šišić najprije je napisao raspravu pod naslovom "Sud cara Josipa II. o kraljevstvu hrvatskom" (33, 1901, str. 652-653) u kojoj piše da je car namjeravao osloboditi Dalmaciju i Bosnu i pripojiti je Hrvatskoj, te da car nije smatrao Hrvatsku dijelom Ugarske, već samo kraljevinom što je s Ugarskom sjedinjena. U drugom prilogu on prenosi sadržaj spomen-ploče u cistercenskom samostanu u Chemnitzu u Pruskoj ("Friderik II. Pruski i Hrvati godine 1745." 34, 1902, str. 26-27) koja veli da se u taj samostan sklonio kralj poražen u nekom sukobu s hrvatskim četama, te da se preobukao u redovnika da ga Hrvati ne bi pronašli i zarobili. Ova bilješka zanimljiva je jer se tiska u doba kad je dualizam došao u krizu uoči odlaska Khuena iz Hrvatske.

Hrvatsko-njemačkom komparatistikom bavi se Vladimir Gudel koji u raspravi "Stare kajkavske drame" (32, 1900, str. 46-51) još jednom istražuje ulogu njemačkog baroknog kazališta u Hrvatskoj. Đuro Šurmin piše osvrt na knjigu Velimira Deželića *Iz njemačkog Zagreba* (Zagreb, 1901) u rubrici "Književnost hrvatska" (33, 1901, str. 934-935). U ovoj knjizi Deželić je prikazao njemačku književnost nastalu u Hrvatskoj. Mada Šurmin, kao i Deželić, ovu književnost spominju kao posljedicu germanizacije, prema njoj nemaju sklonosti, njegov prilog pisan je *sine ira et studio* kao i Gudelov, što zasvjedočuje da autori nisu oživjeli protunjemačke

¹⁷Nikola Batušić, *Hrvatska kazališna kritika (Dramska)*, Zagreb, 1971, str. 71.

povike Šenona doba, na koje su se inače navraćali, te da je raspoloženje bilo u prilog ovakvih proučavanja.

Njemački napisi o hrvatskim prilikama budno se prate. U književnom pismu "Njemački list o hrvatskoj književnosti" (33, 1901, str. 970-972) Hranilović jako hvali Moritza Spitzera zbog njegovog novog prikaza hrvatske književnosti u slobodoumnom Münchenskom dnevniku sa znanstvenim prilogom *Allgemeine Zeitung*, Đuro Šurmin odobrava u prilogu "A. Jensen, Gundulić und sein Osman" (33, 1901, br. 19-21) što švedski slavist u upravo izišlom djelu gornjeg naslova na njemačkom upoznaje njemačku javnost s Gundulićem, ali se ne slaže s njegovim mišljenjem da je stara hrvatska književnost nastala pod utjecajem talijanske.¹⁸

Napisi o hrvatskoj književnosti ne odobravaju se ako potječu od pristalica Mladih, kao što je kritičar *Agramer Zeitung* Otto Kraus, koji je izvješćivao o suvremenim hrvatskim prilikama u *Das literarische Echo* u Berlinu. Hranilović mu je štošta zamjerio u članku "Smotra *Das literarische Echo* o hrvatskom kazalištu" (32, 1900, str. 792), pa u članku "Južni Slaveni i naše narodne pjesme u njemačkoj znanosti" (32, 1900, str. 454) u rubrici "Književnost hrvatska i srpska u listku".

Arnoldov *Vienac* ustalio se kao osrednji časopis koji nije imao osobita utjecaja na hrvatsku književnost. Sam Arnold osjetio je da ne će moći dugo voditi kampanju protiv Mladih pa se zahvalio na uredničkom mjestu kad je postao predsjednikom Matice hrvatske 29. svibnja 1902. prepuštajući Stjepanu Bosancu i Milanu Šenoi predaju časopisa *Mladima* jer je njegovo izlaženje došlo u pitanje. Tako su o Novoj Godini 1903. Ljubo Babić - Gjalski i Milivoj Dežman Ivanov postali urednicima *Vienca* dok je njegovom vlasnicom postala Matica hrvatska koja mu je za 1903. odobrila potporu od 8 000 kr. ("Čitateljima i prijateljima *Vienčevim*", 34, 1902, str. 816-818).

Hrvatski pisci 1902. sve su pažljivije čitali djela njemačke moderne. Pjesma Ise Velikanovića "Krasno je tamo" (34, 1902, str. 20) napominje čitanje stihova Stefana George:

*Tamo će tebe asfodelska njivo
orat s Homerom i kupiti žnjivo,
Tamo će pjesnik Pana Tadeusza
Stihove moje morati da sluša*

Po svoj prilici ovi stihovi navode na čitanje pjesme Stefana George koja počinje stihom: *Kleine asphodelenwiese und der Tod*, a nema naslova.

LJUBO BABIĆ I MILIVOJ DEŽMAN IVANOV 1903.

Moglo bi se reći da se praška skupina Mladih donekle udomila u *Viencu* još za Đure Arnolda, pa načela Antuna Radića iz tog doba vrijede u časopisu i 1903., i to osobito što se tiče njege poljsko-hrvatskih i češko-hrvatskih veza koje su to

¹⁸Ovaj nazor prvi je izrekao Otto von Reinsberg Düringsfeld u bilješkama knjige njegove žene Ide, *Aus Dalmatien*, Prag, 1857, sv. 3. str. 233-235. U Hrvatskoj ga je prihvatio A. Pavić, "O dubrovačkoj drami prema drami ostalih naroda", *Vienac*, 2, 1870, br. 10, str. 154.

važnije u toj godini kad iz Hrvatske odlazi Khuen i počinju nemiri. Milivoj Dežman bio je pripadnik bečke skupine Mladih, a uz nju je pristao i Gjalski pa će s njima u uredništvu nastupiti naglašeno estetsko snatrenje i aristokratizam u izvornim djelima u kojima se opaža tendencija bijega iz stvarnosti.¹⁹ To je raspoloženje pjesama i pripovjedaka Gjalskoga, Mihovila Nikolića, Milana Ogrizovića, Milutina Cihlara Nehajeva i drugih pripadnika bečke skupine moderne te godine u *Viencu*.

Pogriješili bismo ako bismo u *Viencu* 1903. vidjeli nešto poput korjenitog obrata hrvatske književnosti. S jedne strane su Mladi, kao Milan Begović i Vladimir Vidrić i ranije surađivali u časopisu, a neka načela praške skupine su se u *Viencu* potvrdila u doba kad je časopis uređivao Arnold. S druge strane u *Viencu* 1903. surađuju i neki Stari. Tako se te godine u časopisu pojavljuju radovi Josipa Pasarića "Novije ruske drame" (35, 1903, str. 15-17) u kojima je pisac donekle iznevjerio svoje stavove o naturalizmu kad je priznao veličinu Tolstojeve drame *Vlast tmy*, a također i Maksima Gorkoga. Pojavljuje se rad Ante Tresića Pavičića "Nove književne struje u Francuskoj" (35, 1903, str. 17-27) u kojem je pisac, pišući uglavnom s pozicija Starih opazio da simbolizam opada, te da se bivši simbolisti sada orijentiraju prema klasičnoj starini, Pierre Ronsardu i drugima. Paul Valéry bio bi najbolji izraz tog novog eklekticizma.

S druge strane stavovi i predodžbe Mladih nisu onoliko jasni, koliko je njihova pobjeda značajna. Za Mlade je bilo moderno sve o čemu se još nije čulo od Zole, Ibsena, Comptea, do Hermanna Bahra pa se sve to prima bez nekog kriterija.²⁰ Tako je moderna u *Viencu* više deklarativna nego sadržajna, objavljuju se mnoge reprodukcije secesionističkog slikarstva, jedan nepotpisani osvrt pod naslovom "Francusko slikarstvo" u kojem se spominju svi noviji francuski slikari od Eugène Delacroixa do Auguste Renoira, Edouarda Maneta (35, 1903, str. 676-678, 702-708, 740-742, 771-774), pa "Impresionizam". Bilješke piše Milutin Nehajev. Tu se ističe rad pod naslovom "Michel de Montaigne i njegova filozofija de bon sens" Milana Begovića (35, 1903, str. 3-8) u kojem pisac u Montaigneu i nekonvencionalnosti njegova života želi ostvariti mit hrvatske modernosti. Prevode se Maurice Maeterlinck, Charles Baudelaire, Paul Verlaine, Giosuè Carducci, Maksim Gorki, pišu se bilješke o Antoniu Fogazzaru, Ljudevit Dvorniković raščlanjuje *Welträtsel* Ernsta Haeckela (35, 1903, str. 185-190, 219-220) koji se rado odbacivao s kršćanskih pozicija.

Osobito se njeguje poljsko-hrvatska, pa češko-hrvatska komparatistika u smislu preporuka Mladih iznesenih ranije u *Viencu*, a Branko Drechsler recenzirao je upravo izišlu knjigu Marijana Zdieckowskog *Odropszanie Chorwacy u Wieku XIX*. (35, 1903, str. 130-131) dajući ujedno i pregled novije poljske kritike. Isti pisac piše i prikaze izvedbe poljskih kazališta ("Nieboska komedy Zygmunta Krasinskoga", *Listak*, 35, 1903, str. 96-98). Sadržaj tih priloga nije rodoljublje Šenoina doba jer se književnost ne želi učiniti sluškinjom rodoljublja i politike. Branko Drechsler želi biti posrednikom modernosti pa istražuje mogućnost uprizorenja suvremenih faustovskih drama modernim sredstvima. Želja za bližim

¹⁹Tako M. Š i c e l o bečkoj skupini u: *Pregled novije hrvatske književnosti*, Zagreb, 1971.

²⁰Milan M a r j a n o v i ć, *Iza Šenoa*, str. 142-143.

povezivanjem sa slavenstvom i uvjerenje da će se ono moderno lakše primiti i da će biti povoljno ako je iz slavenskih književnosti tu idu naporedo. Stanislaw Przybyszewski, koji je 1890-ih godina pisao na njemačkom i bio primljen u krug skandinavskih pisaca moderne u Berlinu, tu je najbolji primjer, pa *Vienac* objavljuje članak s potpisom Z. D. pod naslovom "Stanislaw Przybyszewski, Ples ljubavi i smrti" (35, 1903, str. 523-525). Tako se posredstvom ovog pisca, koji je izvršio značajan utjecaj na hrvatsku modernu²¹ primaju u *Viencu* ideje Nietzschea, Gabriele d'Annunzia, a sam Przybyszewski doživljava se skoro kao neki prozor u svijet, pri čemu svijest da je on Slaven umiruje od uvijek živih predbacivanja Starih da se Mladi odnarođuju.

PRIJEVODI IZ NJEMAČKE KNJIŽEVNOSTI

Od prijevoda iz njemačke književnosti 1903. je uvršten jedino *Brodolomac* (*Der Schiffbrüchige*, iz ciklusa *Die Nordsee*) Heinricha Heine (35, 1903, str. 204) i to bez naznake prevoditelja. Heine s odjecima romantizma u stihovima djeluje radije kao priprema čitatelja za prijevode pjesama Stefana Georgea, Huga von Hofmannsthalala i drugih njemačkih i austrijskih pjesnika toga doba, do kojih ipak nije došlo.

Iz ruske književnosti pojavili su se prijevodi 4 pripovijetke, iz francuske 1 pripovijetka, 1 drama i 5 pjesama, iz talijanske 2 pjesme, iz engleske 1 pjesma, 1 drama i 1 pripovijetka iz poljske i 1 pjesma iz češke književnosti.

ODRAZ NJEMAČKIH TEORIJA O DRUŠTVU, ZNANOSTI I UMJETNOSTI

Moderna u Hrvatskoj nije imala korijena, a kako vidjesmo vladala je i prilična zabuna u pogledu suvremenosti u književnosti i književnim pravicima pa u uredništvu nitko nije do kraja shvatio razliku između naturalizma i realizma. God. 1903. u *Viencu* se nastoji prikazati znanstvene i društvene teorije, kao i teorije umjetnosti u Njemačkoj da bi se unijelo reda u pojmove. U tom pogledu vrlo je važan prikaz F. Zindla pod naslovom "Svjetovni nazor u literaturi" (35, 1903, str. 730-740, 765-771) što je zapravo prikaz rada Ernsta Gystrowa (koji se zapravo zvao Willy Helpach) pod naslovom *Der Katholizismus und die moderne Dichtung* što je u to doba bila izišla. Ovim prikazom recenzent je nastojao objasniti pojmove kao što su naturalizam i simbolizam, objasniti njihov odnos prema Crkvi s jedne i suvremenoj znanosti s druge strane i to u prvom redu darwinizmu.

Ljudevit Dvorniković je, kako smo već rekli, prikazao Haeckelov *Welträtsel*, djelo koje je bilo od velikog značenja za svoje doba, a Dragutin Hercog je u ogledu "Sociologija i njezini predstavnici" (35, 1903, str. 478-484) prikazao filozofiju Karla Marxa.

---

²¹Nevenka Košutić Brozović, "Stanislaw Przybyszewski i hrvatska moderna", *RFFZ, Razdio lingvističko-filološki*, 3, 1961, 3., str. 178-199.

PROUČAVANJE NJEMAČKO-HRVATSKIH KNJIŽEVNIH VEZA

Komparatističko proučavanje hrvatsko-njemačkih književnih veza nastavlja se i ne ograničava na pobude koje je primilo hrvatsko kazalište u XVIII. st. iz kazališne književnosti austrijskog baroka. God. 1903. pojavila se u *Viencu* rasprava Vladimira Gudela pod naslovom "Njemački utjecaji u hrvatskoj preporodnoj lirici" (35, 1903, str. 581-582, 6-7-11, 643-646) u kojem se može vidjeti prvi suvremeni i cjeloviti komparatistički pregled ilirizma. Gudel odbacuje nazor po kojem bi ilirizam u političkom pogledu bio odraz oslobođenja Grčke i autonomističkih gibanja u Srbiji, a u književnom pogledu odraz zanimanja za narodno pjesništvo koje se pojavilo u Njemačkoj za Goetheova doba. Ideološki je utjecaj Matije Murka u ovom prilogu bio vrlo značajan, iako se u ranijim napisima u časopisu o Anastasiusu Grünu, Stanku Vrazu, pa Ivanu Trnskom neprestano provlači svijest o značenju veza s njemačkom književnošću za ilirizam.

Međutim, 1903. pojavila su se u *Viencu* i dva oštra i nepotpisana polemička članka, prvi protiv starog znanca, svadljivog T. S. Krauša koji je preveo i izdao *Bibliothek ausgewählter serbischer Meisterwerke* (Leipzig, 1902.) (35, 1903, str. 264-66, 681-682), te u uvodu, navedeno po nagovoru svog prijatelja, srpskog folkloriste Tihomira Đorđevića napisao pravi pamflet protiv Hrvata, a drugi protiv Jagićeva nasljednika na katedri slavistike u Berlinu A. Brücknera, koji je u Münchenskom listu *Allgemeine Zeitung* (br. 163-164) te godine napisao prikaz o sv. Ćirilu i Metodu s kojim uredništvo nije bilo zadovoljno (35, 1903, str. 557).

ODJECI NJEMAČKOG I AUSTRIJSKOG KAZALIŠTA

Za razliku od svih dotadašnjih godišta kazališni članci ne bave se odjekom i prikazima pojedinih djela, bilo da se ona izvode u Zagrebu ili ne, već se radije bave kazališnim prilikama uopće i stilom glume želeći čitateljstvu prenijeti načela glume i sastavljanja repertoara u njemačkim i austrijskim kazalištima. Tako Milutini Nehajev, koji u Beču marljivo polazi u kazalište i čita teatrološke časopise, a prije svega časopis *Die Frage* u prilogu "Stil glumljenja" (35, 1903, str. 226-229) uspoređuje režisera s dirigentom koji traži psihološku pozadinu ostvarujući tako autorove namjere.

U jednom nepotpisanom pregledu bečkih kazališnih prilika pod naslovom "Bečko kazalište" (35, 1903, str. 60-61) daje se pregled repertoara bečkih kazališta kojima vladaju Gerhart Hauptmann, O. Ernst i H. Sudermann. Adam Mandrović izvješćuje o zabranama nekih kazališnih djela u Hamburgu. U tim kazališnim vijestima rado se ustaje protiv cjepidlačenja u kazalištu i to obično s osloncem na francuske časopise kao na pr. *Revue Slave* u nepotpisanom članku "Njemački upliv u kritici i umjetnosti".

Ako svrnemo pogled na časopis o mijeni stoljeća vidjet ćemo da on prima njemačku književnost u prvom redu preko kazališta, te da je kao i od doba Klaića i Pasarića uloga njemačke književnosti, a k tome i Haeckela, znatna.

U *Viencu* se doduše čulo za najvažnije predstavnike njemačke i austrijske moderne i naturalizma, a to će reći za Schnitzlera, Hofmannsthala, Hauptmanna, pseudonaturalista Sudermanna, pa K. Schönberga, ali prikazi i osvrti na njihova

djela daleko su od toga da budu zaokruženi. U *Viencu* se nije pojavio nijedan prijevod neke pjesme ili pripovijetke jednog suvremenog njemačkog pjesnika, a ni cjelovit prikaz rada takvog pjesnika. Krivnju nose Stari koji su časopis uređivali do kraja 1902., no i 1903., kad su Mladi preuzeli uređivanje, oni nisu pokazali sređenost ukusa uza sve to što su bili na dobrom putu da to postignu.

Ma koliko ovo posljednje godišće imalo karakter pokušaja, te godine su se više nego ikad prije ostvarila estetska načela u uređivanju koja su trebala zamijeniti politiku i čudorednost, dakle izvanknjiževne odnose koji su ranije, a osobito u Šenoino doba, igrali znatnu ulogu.

Stari su prijekim okom gledali napredovanje Mladih u *Viencu*, a kako im se više nisu mogli suprostaviti na književnom polju, oni su potkraj 1903. počeli spletkariti pa je na skupštini Matice protiv Mladih ustao Mirko Marchetti, profesor na Bogoslovnom fakultetu u Zagrebu tražeći da Matica ukine časopisu potporu (35, 1903, str. 526). Odbor Matice je sa šest protiv tri glasa (od nazočnih 13) ukinuo *Viencu* oskudnu potporu i tako je taj časopis prestao izlaziti krajem 1903. Samo tri glasa odlučili su dakle o sudbini časopisa koji je odigrao najvažniju ulogu u povijesti hrvatske književnosti, važniju nego ijedan časopis prije ili poslije njega. *Vienac* je ostao vezan uz realizam i nije se uspio potvrditi u moderni i time zakoračiti u novo stoljeće i doba.

LITERATURA

Josip B a d a l i ć, *Rusko-hrvatske književne studije*, Zagreb, 1972.

Antun B a r a c, "Bilješke o Mladima i Starima", u: *Članci o književnosti*, Zagreb, 1935.

Nikola B a t u š i ć, *Hrvatska kazališna kritika (Dramska)*, Zagreb, 1971.

Hugo F r i e d r i c h, *Die Struktur der modernen Lyrik*, Rowohlt, 1968, 24-26.

Stefan G e o r g e, *Gesamt-Ausgabe der Werke, endgültige Fassung, Hymnen, Pilgerfahrten*, Algalal, Berlin, 1890.

Ilija K e c m a n o v i ć, *Silvije Strahimir Kranjčević*, Sarajevo, 1958.

W. K o s c h, *Deutsches Literaturlexikon*, 3. Bern, MCMILIX.

Nevenka K o š u t i ć B r o z o v i ć, "Francuske književne pobude u časopisima hrvatske moderne", *Rad JAZU*, 355, 1969, str. 443.

I s t a, "Stanislaw Przybyszewski i hrvatska moderna", *Radovi Filozofskog Fakulteta u Zadru, Razdio lingvističko-filološki*, 3, 1961, 3., str. 178-199.

R. K r a u ß, "Dr. Matthias Murko, Deutsche Einflüsse auf die Anfänge der böhmischen Romantik" (itd.), *Archiv für slavische Philologie*, 19, 1897, str. 612-618.

Milan M a r j a n o v i ć, *Iza Šenoa. Četvrt vijeka hrvatske književnosti*, Zadar, 1906.

Jakša R a v l i ć, *Povijest Matice hrvatske*, Zagreb, 1963.

Albert Soergel-Kurt Hohoff, *Dichtung und Dichter der Zeit*, 1, 2., Düsseldorf, 1964.

Fritz Strich, *Goethe und die Weltliteratur*, Bern, 1957.

M. Šicel, *Pregled novije hrvatske književnosti*, Zagreb, 1971.

J. Vlček, "Dr. Matthias Murko, Deutsche Einflüsse auf die Anfänge der böhmischen Romantik" (itd.), *Archiv für slavische Philologie*, 19, 1897, 20, 1898, str. 417-427.

DEUTSCHE LITERATUR IM STREIT DER ALTEN UND JUNGEN IN DER ZEITSCHRIFT VIENAC

ZUSAMMENFASSUNG

Die Zeitschrift *Vienac* ist das bedeutendste Unternehmen in den fünf Jahrhunderten der kroatischen Literatur, in dieser Zeitschrift ist der kroatische Realismus entstanden, er ist dort aufgeblüht und verklungen. Die Ablösungen der Redakteure entsprechen den Perioden des Realismus. Um die Wende des Jahrhunderts beginnt die Krise des Realismus, besser als 1896. Bartol Inhof Redakteur dieser Zeitschrift wurde. Das entspricht dem Verklingen des deutschen Realismus nach der Periodisierung von Fritz Martini, der den Schluß des Realismus ins Jahr 1898. setzt und das ist das Ende des Wirkens von Theodor Fontane. In der Krise des Realismus entflammen die Kämpfe der Alten und der Jungen, *Vienac* überlebte diesen Literaturstreit nicht und ging im Jahr 1903. ein. Dieses Jahr ist auch in der kroatischen Politik ein Wendepunkt. Bartol Inhof versuchte diese Zeitschrift nach der Moderne zu wenden, er hatte keinen Erfolg, musste zurücktreten und dann lösten sich Redakteure in rascher Folge ab. Die deutsche Literatur spielte in diesem Literaturstreit eine bedeutende Rolle. *Vienac* war deklarativ gegen die deutsche Literatur, weil er die kroatische Leserschaft aufbauen wollte und dabei hatte die Zeitschrift auch Erfolg. Kroatien gehörte zum deutschen Büchermarkt und in Kroatien fand das deutsche Buch Absatz. Dazu noch wollten kroatische Schriftsteller nicht die europäischen Literaturen durch die Vermittlung der Deutschen empfangen, daher häufige Forderungen nach der Orientierung nach der französischen und russischen Literatur. Unter der Leitung von Vjekoslav Klaić verebten die Übersetzungen aus der deutschen Literatur fast zur Gänze in der Zeitschrift *Vienac*, als aber der Literaturstreit entflammte, dann beriefen sich die literarischen Streithähne oft und gerne auf die deutsche Literatur, die sie offenbar gut kannten und bei der sie die Umschichtungen in den europäischen Literaturen der Jahrhundertwende gewahrten.

SCHLÜSSELWÖRTER: *Vienac*, die deutsche Literatur, die Redakteure, der Realismus, die Moderne